

TƏHSİLİN İDARƏEDİLMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ
ВОПРОСЫ УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЕМ
ISSUES OF EDUCATIONAL MANAGEMENT

UOT 37.0

MÜASİR TƏHSİL NƏZƏRİYYƏLƏRİ ƏSASINDA SINIF İDARƏETMƏ
MODELLƏRİ İLƏ BAĞLI YANAŞMALARIN TƏHLİLİ

İlahə Sehrab qızı İslamzadə*Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı***ORCID:** 0009-0003-5870-8407**E-mail:** ilaheislamzade49@gmail.com*Açar sözlər:* Piqmalion, Golem, təsir, gözlənti, şagird, təhsil.*Ключевые слова:* Пигмалион, Голем, эффект, ожидание, ученик, образование.*Key words:* Pygmalion, Golem, effect, expectation, student, education.

Piqmalion effekti yaxud Rozental effekti Robert King Mertonun “Self fulfilling prophecy” (özü özünü doğruldan sənət, peşə) anlayışından yaranıb. [2, səh.10]

Gözlənti = Nəticə. 1965-ci ildə iki araşdırmaçı Rozental və Jacobson tərəfindən elmə gətirilib və müəllim gözləntilərinin şagird performansına təsir etməsi burada öz aktuallığını sərgiləyib. Piqmalion effekti yüksək fəallıq əldə edilməsi gözlənilən şagirdlərin yüksək fəaliyyət göstərəcəyini, digər tərəfdən şagirdlər üçün qoyulan aşağı gözləntilərin şagird məhsuldarlığının azalmasına səbəb olacağını nəzərdə tutan bir yanaşmadır. Təhsil kontekstində Piqmalion effekti təhsil verənlərin onlar üçün gözlədikləri gözləntilər vasitəsilə şagirdlərin fəaliyyətinə və inkişafına təsir göstərə biləcəyi bildirilir. Müəllimlərin şagirdlərdən gözləntiləri uğurun səviyyəsini müəyyən edir. Aydındır ki, müəllimin gözləntiləri şagirdlərin uğurlarının keyfiyyət və kəmiyyətini müəyyən etməkdə mühüm rol oynayır. Araşdırmalara görə müəllimlər şagirdlərin yüksək qabiliyyətə malik olduğuna inandıqda onlarla göz təması, şagirdin başını sığallamaq kimi qeyri-verbal ünsiyyət üsullarından istifadə, müvəffəqiyyət gözlədiklərinə daha çox imkan və onlarla daha çox fəaliyyət göstərirlər. Sınıf mühitində Piqmalion effekti istifadə etmək tədris ilində şagirdlərin müvəffəqiyyət ballarının 28% artmasına və gözləntilərin tələblərə müsbət təsirini üzə çıxarır.

Ümumiyyətlə, müəllimlərin şagirdlərdən gözləntiləri məktəbə ilk gedən günlərdən formalaşır. Bəzi gözləntilər həтта, şagirdlərlə görüşməzdən əvvəl formalaşır. Müəllimlər şagirdlərin əvvəlki sinif səviyyələrini və nailiyyətlərini sənədləşdirən qeydləri oxuya, şagirdlərin əvvəlki sinif müəllimləri ilə danışa və onların təəssüratlarını eşidə bilirlər. Nəticədə şagirdlər üçün müəyyən gözləntilər yaranmış olur. Bəzi gözləntilər müəllimin şagirdə ilk baxışı ilə də formalaşa bilər. Şagirdlərin bədən dili və quruluşu, cinsi və irqi, etnik mənsubiyyəti, şagirdə verilən ad, ləhcə və sosial-iqtisadi səviyyələri də müəllimin gözləntilərinin formalaşmasına təsirli ola bilər və yan ötürməyə bilər. Yüksək gözləntilər yaratmaq və onları mənalı bir şeyə çevirmək çətin bir iş və olduqca səy tələb edir.

Rozental müəllimin şagirdlə daha sıx əlaqəyə girməsinin, müsbət rəylər verməsinin şagirdlərin inkişafında mühüm rolu olduğunu qeyd edir. Müəllimlər tərəfindən geri bildirim alan şagirdlər səhv cavab verdikləri zaman müəllim buna səhv deyib keçməyir və niyə səhv

etdiyi araşdırılır, təkrarən izahlar olunur. Müəllimlər təhsilin tələblərinə uyğun olaraq və gözləntilərə bağlı olaraq şagirdlərdə bu fikirləri formalaşdırmalıdır: “Bu sizin üçün vacibdir”, “Sən bunu bacaracaqsan”, “Mən sizlərdən imtina etməyəcəyəm (Əl çəkməyəcəyəm)”. Təbii ki, müəllim bu gözləntilərini və düşüncələrini şagirdlərinə söz ilə çatdırmalı, yeri gəldikcə bədən dili və qeyri-verbal ünsiyyətdən də istifadə etməlidir. Çox zaman təsirli olan davranışlardan istifadə etmək - gülümsəmək, başına sığal çəkmək, göz təması qurmaq, qığılımlandıran əl jestlərindən və mimikalardan istifadə etmək və s.

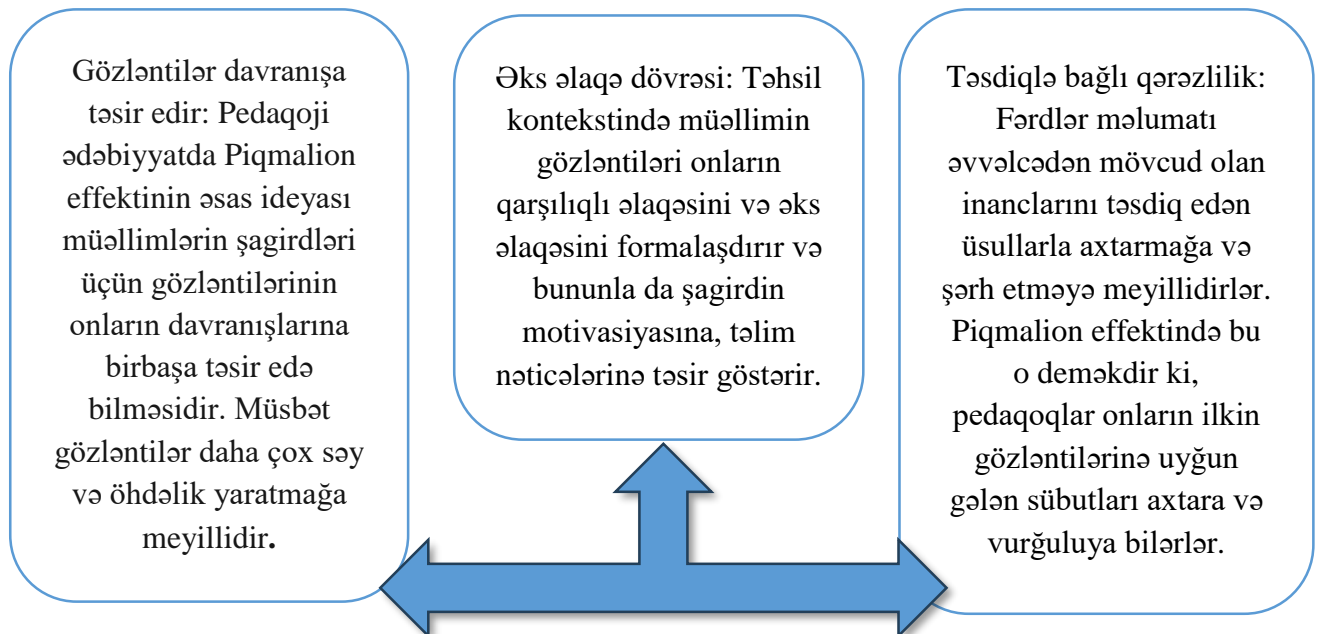
Piçmalion effektində gözləntilər dörd şəkildə müəyyən olunur.

- Görülən işin kəmiyyət və keyfiyyəti, şagird məhsuldarlığı.
- Çalışma vərdişləri və öyrənmə prosedurları, fərdi öyrənmənin baş verməsi.
- Rutinlər, akademik olmayan prosedurlar.
- Şəxslərarası davranış, şagirdlərin biri-biri ilə davranış və ünsiyyəti.

Dörd şəkildə müəyyən olunan gözləntilərin səbəbi isə müəllimlər öz gözləntisi ilə yüksək potensiallı şagirdlərin şüuraltına təsir etmiş, motivasiyasını, qavrama qabiliyyətini yüksəltmiş, nailiyyət isə qaçılmaz olmuşdur. Müəllimlər inkişaf potensialı olan şagirdlər üçün daha yaxşı, daha səmimi bir öyrənmə mühiti yaradır, inkişafa meyilli şagirdlər üçün daha çox bilik və öyrənmə vasitələri təqdim etməyə çalışır, həmin şagirdlərə daha çox cavab vermək, özünü ifadə etmək və daha uzun danışmaq fürsəti verilir.

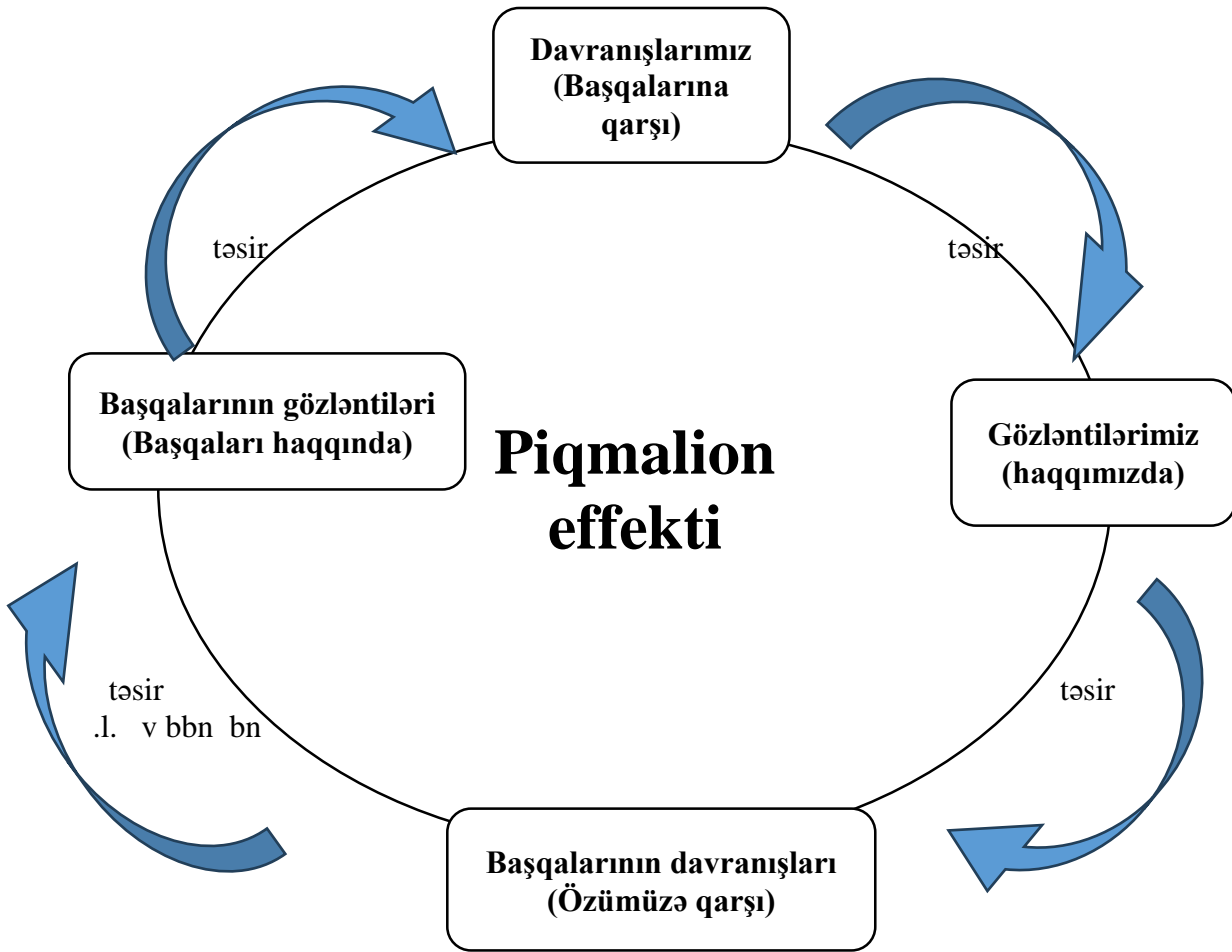
Gözləntilərin də reallaşması üçün isə 6 xüsusiyyət vardır;

- Birbaşa — Gözləntilər şagirdə birbaşa aydın şəkildə çatdırılır.
- Xüsusi — Şagird performansına yönəlmiş şifahi və yazılı olaraq gözləntilərin təfərrüatları şagirdlərə çatdırılır.
- Təkrarlanan — Gözləntilərin vaxtaşırı təkrarlanması prosesi.
- Müsbət gözlənti — Gözlənti ifadələri nəzərə çatdırılır. “Bacaracaqsan”.

- Model olmaq — Müəllim model kimi davranış nümayiş etdirir.
  - Əzmkarlıq — Müəllimin şagirddən gözləntilərini təkrarlayan və ardıcıl olması.
- Qeyd olunan gözləntilərin reallaşması üçün aşağıdakı prinsiplər dəstəklənir: [4,səh.180]

Piqmalion effektinin ümumilikdə davranışa necə təsir etdiyinə baxsaq, insanın inancları və düşüncələri gözlənilən davranışa səbəb olacaq bir vəziyyət yaradır. “Əlindən gələni edəcəyinə inanıram” və ya “Bu sizin üçün çətin ola bilər” kimi ipucu sözlərin gözlənilən davranışların baş verməsi üçün mühit yaradır. Bir insanın başqa insan haqqında gözləntiləri və düşüncələri digər insanın davranışına uzunmüddətli təsir göstərə bilər. Cədvələ nəzər salınsa, aydın şəkildə Piqmalion effekti mexanizmi anlaşılır.

Bu təsir gözləmə anında baş verən reaksiya deyil, daha çox özünü effektivlik, motivasiya və gözləmədən ibarət olan bir prosesdir. Bu prosesdə yüksək gözləntilər nəticəsində öz təsirini və motivasiya qavrayışını artırma ehtimalı olduğundan, artan özünə inam və motivasiya ilə edilən səyin də artması ehtimalı var. Bunun əksinin doğru olduğu hallar da ola bilər. Gözləntilərin aşağı olması nəticəsində öz-özünə təsir qavrayışında və motivasiyada azalma baş verə

bilər ki, buna da Piqmalion effektinin əksi olan Golem effekti deyirlər.

Piqmalion effekti həm müsbət, həm də mənfi gözləntiləri ehtiva etdiyinə dair rəylər var. Piqmalion effektinin mənfi baxışı “Golem effekti” adlanır. [2, s.11] Bir növ aşağı gözləntilərin davranışa mənfi təsir göstərdiyi vəziyyətdir. Müəllimlərin şagirdlərdən gözləntilərinin və şagirdlərin potensialının aşağı olduğunu bildirir. Bunun səbəbi müəllimlərin akademik nailiyyətlərini qiymətləndirmək səyindən çox, öz qabiliyyətlərinə əhəmiyyət verməmələri və öz performans səviyyələrini aşağı görmələri ilə əlaqələndirilir. Müəllimlərin sinifdə şagirdləri haqqında düşüncələri, məktəb rəhbərlərinin müəllimlər haqqında düşüncələri, ümumilikdə isə cəmiyyətin müəllim və məktəb rəhbərləri haqqında fikirləri müəllimin və sinifdəki şagirdlərin vəziyyətinə təsir göstərməlidir. Şagirdlər haqqında müsbət fikir və münasibət inkişaf etdirməli, uğursuzluğa inanmamalı, uğursuzluqda belə müsbət tərəfi görməyi bacarmalıdır. McNatt tərəfindən Piqmalion effekti ilə bağlı 17 araşdırma üzərində aparılan meta-analiz nəticəsində Golem effekti olaraq təyin olunan Piqmalionun mənfi təsiri, yəni mənfi gözləntilər müsbət təsirin yaratdığı təsirdən daha güclüdür. [2, s.10]

Problemin aktuallığı. Təhsilverənlər nəyə inanırsa, onu da əldə edirlər. Ayrı-ayrı şagirdlərin yüksək intellektual potensialının olduğunu bilən müəllimlər artıq qeyri-iradi şəkildə öz gözləntilərini şagirdlərə ötürürlər. Geniş tətbiq edilən bu effekt idarəetmə modellərinin formalaşmasına birbaşa təsir edir.

Problemin elmi yeniliyi. Müasir dövrdə müasir təhsilin qarşısında duran əsas məsələ yeni yanaşma və nəzəriyyələrdən istifadə edərək yaradıcı təfəkkürə malik şagird şəxsiyyəti formalaşdırmaq, yetişdirmək və mənfi gözlənti, təsirlərdən qorumaqdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məktəblərdə bütün yaş dövrünü əhatə edən siniflərdə müəllimin Piqmalion effektindən istifadəsi, Golem effektindən kənar durması şagird uğurunun, sinif idarəetməsi prosesinin inkişafına imkan yaradır.

Ədəbiyyat

1. Alfred P. Sloan “School of management organization”, RP 1964, s. 13.
2. Babad E. “Pygmalion effect in reverse”, Journal of Special Education 11, 1977, s.81-90.
3. David E.Berlev, Douglas T. Hall, “Some determinants of early management success”. USA 1966, s.11.
4. Rosenthal R, Jacobson L. “Pygmalion in the classroom: teacher expectation and pupils intellectual development” NY 1968, s.240.
5. Washington K.R. “Positive Pygmalion management: Can it help urban school principals? School organization”. 8 (1), s.87-89.
6. Yurong W., Lin L. “Pygmalion Effect on junior english teaching” Advances in Language and Literary Studies (5) 2014, s.18.

И.С. Исламзаде**Анализ подходов к моделям управления классом на основе современных теорий образования****Резюме**

В образовании, как и в жизни, используя эффект Пигмалиона, педагоги создают среду, в которой их убеждения и мысли приводят к ожидаемому поведению. Используя механизм Пигмалиона, необходимо увенчать образовательные успехи, стоящие перед современным образованием в современную эпоху, сформировать основу для развития процесса управления классом, сформировать достижения учащихся. При необходимости сам преподаватель как образец для подражания настойчиво формирует свои ожидания, а ученик определяет образец поведения в ответ на эти ожидания. По результатам метаанализа, отрицательный эффект Пигмалиона, определяемый как эффект Голема, т.е. отрицательные ожидания, сильнее эффекта, вызванного положительным эффектом, и его следует избегать. Понимание динамики Пигмалиона и активное применение ее в образовательной практике может привести к расширению возможностей, вовлеченности и мотивации учащихся. Признавая важность этих взаимоотношений и действуя в соответствии с ними, преподаватели и общество в целом могут внести свой вклад в улучшение образования и, в конечном итоге, в улучшение общества в целом.

İ.S. İslamzade**Analysis of approaches related to classroom management models based on modern educational theories****Summary**

In education as in life, using the Pygmalion effect, educators create an environment in which their beliefs and thoughts lead to expected behavior. Using the Pygmalion mechanism, it is necessary to crown the educational success facing modern education in the modern era, to form the basis for the development of the classroom management process, and to form student achievements. If necessary, the teacher himself, as a role model, persistently forms his expectations, and the student determines the pattern of behavior in response to these expectations. As a result of the meta-analysis, the negative effect of Pygmalion, defined as the Golem effect, i.e. negative expectations is stronger than the effect caused by a positive effect and should be avoided. Understanding the Pygmalion dynamic and actively applying it to educational practice can lead to empowered, engaged and motivated learners. By recognizing and acting on the importance of this relationship, educators and society at large can contribute to the enhancement of education and ultimately the betterment of society as a whole.

Redaksiyaya daxil olub: 22.08.2024